

uporabo zapisov služi seznam zapisov, ki daje po kronološkem redu (in zaporedju zapisov) datum akta, oznako zapisa in njegovo vsebino (str. 207—256).

V celem izdaja te piranske notarske knjige lahko službi kot vzorec za izdajo še vseh naslednjih notarskih knjig v Piranu, ki so v načrtu skrhati z drugimi najpomembnejšimi zvrstmi starejših virov za zgodovino Slovenske Istre. Knjiga D. Miheličeve je nov prispevek k preučevanju zgodovinskega razvoja obalnega dela slovenskega ozemlja.

Ferdo Gestrin

Klaus Jaitner, *Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592—1605*, 2. Bände, Tübingen (Max Niemeyer Verlag) 1984, CCLXXIII + 1040 strani, 11 slik in ena karta.

Pontifikat papeža Klementa VIII. (30. 1. 1592 do 3. 3. 1605), z rodbinskim imenom Ippolito Aldobrandini, na nek način zaključuje obdobje notranje cerkvene reforme katoliške Cerkve in politične rekatolizacije Srednje Evrope. Papeževa vodilna vloga v političnem življenju tedanje Evrope, ki jo je bolj ali manj posrečeno usklajal s službama suverene papeške države in vrhovnega poglavarja katoliške Cerkve, sta pritegnili zanimanje dr. Klause Jaitnerja, da se je kot štipendist nemškega zgodovinskega inštituta v Rimu odločil za objavo tako imenovanih **glavnih inštrukcij** papeža Klementa VIII. nuncijem in legatom na evropskih dvorih. Gre za navodila, ki so jih papeški diplomati dobili pred nastopom svoje službe. Namen take inštrukcije je bil seznaniti diplomata z njegovimi nalogami na novem službenem mestu, posredovati mu temeljna načela načrtovane politike in mu določiti njegove naloge oziroma kompetence.

Razumljivo, da je inštrukcija, če je hotela biti učinkovita, morala izhajati iz dejanskega političnega in verskega stanja v državi, kamor se je novi nuncij ali kakšen drug papeški diplomat odpravljaj. In dejansko je Jaitner odkril, da vse inštrukcije brez izjeme skrbno upoštevajo med drugim tudi poročila (relacije) predhodnih nuncijev, ki so jih podali ob koncu svoje službe (XXXIII—XXXIV). Na ta način nam inštrukcije omogočajo natančen vpogled v celotno zasnovo in potek papeževe politike. Pri tem velja opozoriti, da je Klement VIII. nadaljeval centralistično politiko svojega prednika Siksta V. Izvajal je strogo osebni in centralistično absolutistični način vladanja. O svojih odločitvah se ni posvetoval s kardinali v konzistoriju, ampak le z najbližjim krogom svojih zaupnikov (XCI). Tega se je dobro zavedal tudi Jaitner. Zato se ni zadovoljil samo s skrbno pripravljeno kritično izdajo omenjenih inštrukcij (99 po številu), ampak je njihovo vsebino skrbno analiziral pod vsemi vidiki, ki lahko kakor koli pomagajo k boljšemu razumevanju njihove vsebine. Svoje izsledke je povzel v dolgem **uvodu** (273 strani, označenih z rimskimi številkami), ki ga bogatijo še pregledna karta papeških diplomatskih predstavništev v Evropi v obravnavanem času in enajst faksimilov originalnih rokopisov inštrukcij.

Glavni politični problem, s katerim se je soočil Klement VIII. na začetku svojega vladanja, je bilo vprašanje krščanskega vladarja v Franciji in s tem povezano vprašanje francosko španskih odnosov. Prestop Henrika IV. iz protestantizma v katoliško vero je sicer omogočil tudi za papeža sprejemljivo rešitev v Franciji. Preklic ekskomunikacije in priznanje Henrika za pravega francoskega kralja pa je nevarno zaostriło odnose med sosedama, Francijo in Španijo. Vendar se je papežu tudi v tem pogledu posrečilo posredovati pomirjevalno (mir v Vervinsu 1598). Kljub mnogim političnim uspehom papeževe diplomacije pa je postajalo vedno bolj očitno, da pri rastočih interesih posameznih držav ni več mogoče vztrajati na srednjeveških pozicijah svetovnega reda, ki ga je v tem času še vedno zagovarjal Rim (XVII).

Drugo veliko področje papeške diplomacije je zavzemalo njegovo prizadevanje, da bi krščanske narode Evrope pridobil za **enoten nastop proti Turkom**. Papež je razmišljal o vojaški zvezi vseh evropskih vladarjev, ki bi se jim pridružila tudi Moskva in perzijski šah. Žal pa so bila nasprotja med državami tako velika, da jih tudi izredna aktivnost papeških diplomatov ni uspela spraviti na skupni imenovalac (XXI).

Nič manj skrbi niso papežu povzročale **italijanske države**, zlasti Benetke, ki so hotele za vsako ceno preprečiti, da bi se Ancona razvila v pomembno trgovsko središče in pristanišče papeške države na Jadranu, ker bi s tem ogrozila beneške interese na tem področju (XXII). Pač pa se je papežu posrečilo po smrti vojvode Alfonza leta 1597 za papeško državo pridobiti Ferraro, kjer je nato Klement rezidiral skorajda tri leta.

Na notranje cerkvenem področju zgodovinarji Klementa VIII. različno ocenjujejo. Skoraj enotna pa je ocena, da se je z njim na nek način končalo obdobje tridentinskih reform (XXII). Tudi Jaitner v svojem uvodu ugotavlja, da v papeških inštrukcijah zaman iščemo enotnega širokopoteznega koncepta notranje cerkvene obnove, če-

prav papež, podobno kot njegovi predniki v teh inštrukcijah še vedno veliko govori o reformi klera in redovnikov. To si je obetal doseči predvsem s pomočjo vizitacij, s sinodami in z boljšo izobrazbo klera. Posebno budno je pazil papež na izbiro škofov in zahteval, da se je v vsakem kandidatu moral informativni proces opraviti v Rimu. Brez papeževe potrditve noben novoimenovani škof ni smel prejeti regalij iz rok vladarja (XXIX). Važno mesto v papeških inštrukcijah zavzema tudi njegovo prizadevanje za misijone (koordinacijo je vodila posebna kongregacija, ki se je leta 1622 preimenovala v Propagando Fide) in za združitev s pravoslavnimi Cerkvami (XXVI).

Cilj papeževe cerkvene politike je bil v prvi vrsti **obnova katoliške vere**. Zagotovilo enotnega versko političnega reda v Evropi je videl papež v krščanskem cesarju. Zato je z velikim zanimanjem zasledoval njegovo ravnanje in seveda tudi volitve novega cesarja. Ogroženost katoliške vere v notranje avstrijskih deželah je narekovala ustanovitve posebne nunciature v Gradcu (XXVIII), nuncij Girolamo Porcia pa je v podrobno razčlenjenih inštrukcijah (št. 7, str. 20—32 in št. 8, str. 33—52) dobil jasna navodila za svoj nastop proti protestantom. Na cerkveni ravni zahteva papež poglobljeno kontrolo klera z vizitacijami, ustanovitve jezuitskih kolegijev, skrb za višjo šolsko izobrazbo, vsekakor zahteve, ki jih je vsaj ljubljanski škof Hrén v veliki meri tudi uresničil. Politični oblasti pa je papež prepustil, naj dá državi tudi na zunaj pravo krščansko podobo (protireformacijske komisije).

V drugem delu svojega uvoda analizira Jaitner **pojem inštrukcije**, njihov nastanek v državnem tajništvu in njihovo zunanjo podobo pod vidikom diplomatike (XXXIII—XLII). Papeževe lastoročne opombe na konceptih kažejo, v koliki meri je papež tudi sam osebno posegel v pripravo te ali one inštrukcije in s tem določal politiko, ki jo je sicer zaupal državnemu tajniku. Celotno papeško notranjo in zunanjo politiko je namreč koordiniralo državno tajništvo. Zato Jaitner v obravnavanem obdobju skrbno zasleduje njegovo notranjo strukturo in še posebej kompetence posameznih uradov državnega tajništva, vključno z razmeroma dolgimi življenjepisi posameznih državnih tajnikov (XLII—LIX).

V svoja izvajanja je Jaitner vključil vse tiste dejavnike, ki so kakor koli **vplivali na potek papeške politike** v času Klementa VIII. Tako je posebno poglavje posvečeno **Apostolski kameri** kot centralnemu finančnemu uradu papeške države (LX—LXVII), čeprav je v času Klementa VIII. bila njena dejavnost omejena samo še na davke v papeški državi. Pač pa so pod njeno kompetenco spadali tako imenovani kolektorji v Španiji, na Portugalskem, v Neaplju in v Severni Italiji, ki so v teh deželah imeli podobne kompetence kot druge nunciji (CXLV).

Sledi podroben **opis družine Aldobrandini** in seveda posebej življenjepis Ippolita Aldobrandinija (rojen v Fano 1536, kardinal 1585 in papež 1592). **Pri presojanju papeževe politike**, pravi Jaitner, je potrebno poznati vse tiste osebe, ki so ga obdajale, ki so imele do njega dostop, predvsem njegove neposredne sodelavce in svetovalce (LXXVII). V prvi vrsti sta to seveda **papeževa nečaka Cinzio Passeri Aldobrandini** (sin papeževe sestre Giulie) in **Pietro Aldobrandini**. Nečakoma, ki ju je leta 1593 imenoval za kardinala, je papež zaupal zunanjo politiko sv. sedeža s tem, da ju je skupaj imenoval za državna tajnika in jima nekako enakovredno razdelil kompetence. Tako je bila v njunih rokah združena celotna diplomatska aktivnost sv. sedeža (nepotizem). Kljub navidez enakovredni razdelitvi njunih kompetenc pa je Pietro užival pri papežu določeno prednost (tudi sam je bil politično spretnejši in aktivnejši). To so papeževi sodelavci in nunciji seveda hitro opazili, Pietro pa spretno izkoristil v svoj prid. Na to moramo posebej paziti pri delovanju tistih nuncijev, ki so spadali pod kompetenco kardinala Cinzia (med drugimi tudi graški nuncij Porcia). Ti so se namreč v vseh zadevah s kopijo dopisa obračali tudi na kardinala Pietra. Na ta način je občasno prihajalo do dvotirnega reševanja vlog, oziroma, da je Pietro uveljavil svoje poglede pri papežu tudi proti volji svojega bratranca Cinzia. Takšno ravnanje je razumljivo privedlo do napetosti med obema kardinaloma in deloma ohromilo diplomatsko dejavnost sv. sedeža, kar je še posebej vidno po letu 1601 (CXVI). Svojevrstni zaklad podatkov so življenjepisi ostalih sodelavcev papeža (LXXXIX) in zapnikov kardinala Pietra Aldobrandinija (CXXV—CXLV).

Osrednji del Jaitnerjeve študije je posvečen **papeškim diplomatom**. V času papeža Klementa VIII. so bila **stalna diplomatska predstavništva** v Firencah, Franciji, v Gradcu, na cesarskem dvoru, v Kölnu, v Neaplju, na Poljskem, v Savoiji, Švici in v Benetkah. V letih 1594—1596 tudi v Bruslju, 1595—1600 v Transilvaniji in v letih 1600—1607 v Modeni. Redne nunciature so imele dvojno nalogo: nunciji so bili najprej predstavniki papeža kot suverena papeške države pri tuji državi, obenem pa tudi apostolski delegati papeža kot vrhovnega poglavarja katoliške Cerkve z izrazito duhovnim poslanstvom (CXLV). Zaradi svoje duhovne funkcije so bili navadno vsi nunciji obenem tudi naslovni (nad)škofje.

Izredne diplomatske misije in notranje cerkvene naloge so opravljali izredni nunciji in papeški legati, ki so v mnogih primerih (zlasti če je šlo za vojaške in finančne

zadeve) bili tudi laiki. Ti so navadno imeli izredna pooblastila, reševali so izredna politična vprašanja, vendar je bilo njihovo poslanstvo vedno časovno omejeno. V tej zvezi je vsekakor zanimiv obsežen statističen prikaz o poreklu papeških diplomatov, njihovem študiju in stopnji, ki so jo dosegli na službeni lestvici papeških diplomatov (CXLVII—CLX).

Najbolj obsežno in izredno dragoceno poglavje pa so brez dvoma **življenjepisi vseh papeških diplomatov v času papeža Klementa VIII.** (CLX—CCLXX), ki nam v veliki meri pomagajo razumeti osnovne linije papeške politike, njen uspeh oziroma neuspeh, kakor tudi njegov odnos do notranje cerkvene obnove. Življenjepisi so razvrščeni po abecednem redu, kar bralcu omogoča, da posamezne osebe hitro in brez težave najde. Pri tem velja opozoriti še na obsežne opombe, ki dopolnjujejo glavni tekst. V njih je namreč izredno veliko dragocenih podatkov o osebah, ki so bili s papeškimi diplomati v tesnejših stikih ali so tako ali drugače vplivali na njihovo ravnanje. Med temi diplomati zasledimo več imen oseb, ki so povezane z našimi kraji, bodisi da od tod izhajajo ali so pri nas delovali kot diplomati ali kot škofje po preteku njihove diplomatske službe, tako npr. Francesco Allegretti, Aleksander Komulović, Germanico Malaspina, Ludovico Mansoni, Geronimo Matteucci in Geronimo Porcia.

V zaključnem delu svoje razprave spregovori avtor o virih, o njihovi dostopnosti in o načelih, ki jih je uporabljal pri izdaji teh inštrukcij (CCLXX—CCLXXXIII). Prehod iz uvoda v samo izdajo virov predstavlja **seznam vseh objavljenih inštrukcij** v obeh delih, in sicer po kronološkem redu (razdelitev v knjigi), z navedbo diplomata, ki je inštrukcijo prejel; točnim datumom, ko je bila inštrukcija izdana in službenim mestom, na katerega nuncij odhaja (CCLXIV—CCLXXVIII). Sama izdaja virov je vzorna in kaže na velike izkušnje na tem področju, ki si jih je Jaitner pridobil že kot štipendist Görres-Gesellschaft v Rimu z objavo dokumentov kölnske nunciature v času nunciija Montora (Nuntiaturberrichte aus Deutschland, Die Kölner Nuntiaturn, hrsg. dh. Görres-Gesellschaft, Bd. VI., 1, 2: Nuntius Pietro Francesco Montoro 1621 Juli—1624 Oktober, München—Paderborn—Wien 1977). Jaitner pri vsaki inštrukciji na prvem mestu najprej navede, kje je našel vir in za katero vrsto vira gre (original ali kopija). Obenem navede morebitne objave vira. Nato poda v nemščini podrobno vsebino inštrukcije (tudi preko ene tiskane strani). Vsebinska inštrukcija je razdeljena s številkami, ki se ujemajo s tekstom v originalu, tako da je zaželeno mesto v originalu takoj mogoče najti. Prepis je napravljen na podlagi originala, če pa tega ni bilo mogoče najti, na podlagi osnutka (minute), ki ga kritično sooči z morebitnimi prepisi. Na variante v tekstu opozori v opombah. Očitne napake v tekstu je Jaitner popravil brez navedbe, pisavo krajevnih imen pa je pustil nedotaknjeno. Okrajšave in povezave so razrešene (okrajšave ohranja samo pri naslovih — titulih). Velike in male črke so prilagojene današnji rabi. Še največ težav mu je povzročalo poenotenje interpunkcije. Razdelitev teksta odgovarja originalu, pač pa je vsako inštrukcijo opremil z obsežnimi zgodovinskimi opombami, ki nam pomagajo osvetliti zgodovinsko ozadje same inštrukcije.

V drugem delu (str. 397—1040), ki prinaša inštrukcije od št. 49—99, je Jaitner dodal še **dva dodatka**, in sicer Considerationi et occorrenze intorno all'istruitione data all'Auditor della Camera 1593, Oktober 6 (str. 795—797) in Sitzungsprotokoll der außerordentlichen Kardinalskongregation, 1595, Dezember 13/14 (str. 798—800). Sledi seznam kratik (801—807), seznam tiskanih virov in literature (808—914), seznam arhivalij (915—927), seznam italijanskih tehničnih izrazov in zastarelih besed (928—935) in seveda neprecenljivi register (936—1040).

Celotno delo razodeva izrednega poznavalca stvari in natančnega, naravnost skrupuloznega delavca. Tiskovne napake so zanemarljive, tisk pa je vzoren in pregleden. Brez dvoma gre za edinstveno delo na tem področju, ki je postalo neobhoden priročnik za vsakega (ne samo za cerkvenega zgodovinarja), ki se želi kritično soočiti z omenjenim obdobjem in njegovo problematiko.

France Martin Dolinar

Redovništvo na Slovenskem : benediktinci, cistercijani, kartuzijani. I. Ljubljana : Teološka fakulteta, 1984. 250 strani.

V uvodu v prvo številko Acta Ecclesiastica Sloveniae 1979. leta je njihov urednik in predstojnik Inštituta za zgodovino cerkve dr. France Martin Dolinar napovedal ustrezno skrb tudi proučevanju zgodovine redovništva na Slovenskem. Vrsta jubilejev v prvi polovici osemdesetih let: 1500-letnica rojstva sv. Benedikta, 900-letnica nastanka kartuzijanov, 850-letnica Stične in 750-letnica Kostanjevice, pa so vodstvo omenjenega inštituta ter vodstvo stiške cisterce in pleterske kartuzije napeljale na idejo mednarodnega simpozija o benediktincih, cistercijanih in kartuzijanih na Slovenskem. Načrt je bil realiziran v času od 23. do 25. maja 1984 v Stični, Pletterjah in